

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА ПО СТАРА ИСТОРИЯ, ТРАКОЛОГИЯ И СРЕДНОВЕКОВНА ИСТОРИЯ
1504 София, бул. Цар Освободител № 15, каб. 38-39, тел. (02) 93 08 321/534

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Петър Делев
на трудовете на доц. д-р Александър Омарчевски,
кандидат в конкурс за професор към Богословски факултет

В конкурса за професор по Религия и теология (обща история на Църквата I – XI в.), обявен от Софийския университет „Св. Климент Охридски“ в ДВ бр. 14 от 19 февруари 2016 г., се е явил и е допуснат до участие един кандидат – доц. д-р Александър Стоянов Омарчевски. Кандидатът отговаря на изискванията на чл. 114 от *Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“*: Александър Омарчевски има научна степен „доктор“, заемал е академичната длъжност „доцент“ в СУ 12 години (при изискван минимум от две години), участва в конкурса с хабилитационен труд, не е навършил 65 години и не е с удължен трудов договор по реда на § 11 от Преходните и заключителни разпоредби от Закона за висшето образование. Подадените от доц. Омарчевски документи за участие в конкурса отговарят на изискванията на чл. 117 от същия правилник.

Александър Омарчевски е роден през 1961 г. в София. През 1987 г. завършва специалност „Богословие“ в Духовната академия „Св. Климент Охридски“ в София. До 2000 г. работи като библиотекар и завеждащ библиотеката на Духовната академия, хоноруван асистент в Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и редовен асистент (старши асистент, главен асистент) в Югозападния университет „Неофит Рилски“ и провеж-

да дългосрочни специализации по богословие в университетите в Ерланген и Хайделберг. През 1999 защитава докторска дисертация на тема „Акакиевата схизма (484–519)“. От януари 2001 г. след спечелен конкурс е назначен за главен асистент в Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. През 2004 г. е избран за доцент по теология (обща история на църквата). Избиран е за ръководител на катедрата „Свещено Писание, история на Църквата и Църковно право“ (два мандата), заместник декан на Богословския факултет (2005-2010 г.), а от 2011 г. е декан на същия факултет. Ръководител е на една магистърска програма, на трима докторанти и на три научни проекта по НИС и на два по европейската програма за развитие на човешките ресурси. Така сумираната кариера на доц. Омарчевски като университетски преподавател показва едно стабилно и последователно развитие и говори убедително за натрупан опит и авторитет сред академичната общност на факултета, който го избира двукратно за свой декан.

Доц. Александър Омарчевски участва в настоящия конкурс с хабилитационен труд – монографията „Свети император Константин I Велики (306-337)“ (София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2016). Трудът е посветен на жизнеописанието на една забележителна историческа личност – римският император Константин I, белязал с делата си и историята на Християнската църква, и развитието на световната история в епохата на прехода от Античност към Средновековие и не случайно останал в паметта на човечеството с присъденото на малцина прозвище „Велики“. Темата на изследването се вписва напълно в конкретизираната научна специалност на конкурса „Обща история на църквата I – XI в.“ в рамките на научното направление „Религия и теология“.

Хабилитационният труд има в печатния си вариант обем от 306 страници, две трети от които обхващат основното изложение с текст и научен апарат под линия, а на останалите стотина страници са поместени съществени приложения към него – предпоставените в началото списък на съкращения (с. 9-14) и хронология на основните исторически събития между 260 и 341 г. (с. 15-21) и

добавените накрая впечатляващ списък на използваната литература (с. 214-247), преводи на български език на основни изворни текстове (с. 251-293) и индекс (с. 295-306). Основната част на изложението е разделена на увод, десет глави и заключение; структурата на труда е ясна и логична и обхваща в добре премислена последователност основните акценти и сюжети, позволяващи обхватно и многостранно разглеждане на поставената тема.

Краткият увод, озаглавен „Състоянието на империята“ (с. 23-29), въвежда в периода на войнишките императори в средата на III в. с развихрилите се вътрешни междуособици и варварски нашествия по границите на Римската империя и достига до въздигането на Диоклециан за император в 305 г. На Диоклециан (284-305 г.) и на неговите конституционни реформи е посветена глава първа (стр. 31-47); както авторът с основание посочва още в началото ѝ, управлението на Диоклециан е същинското въведение към историята на управлението на Константин Велики. Проследени са постепенно набиращите размах реформи на Диоклециан, наложили прехода от „принципат“ към „доминат“ в римската политическа система и осъществили прехода между две исторически епохи, като специално внимание е отделено на възникването и функционирането на тетрархията. Заключение на тази глава проследяват по-детайлно кариерата на един от четиримата императори – цезаря Констанций Хлор, бащата на Константин Велики.

Втората глава (с. 48-69) е озаглавена „Християнството в империята“ и разглежда едно от най-драматичните събития в периода на Диоклециановото управление – поврата в религиозната политика от толерантна към християнството в началото към жестоките гонения и преследвания на християните, белязали последните му години; потърсени са и историческите корени и основания на тези бурни и мрачни събития, изпълнило християнския календар с дълъг поменник на пострадали от репресиите светци и мъченици.

Глава трета „Константин цезар“ (с. 70-98) проследява съдбата на младия Константин от абдикацията на Диоклециан и Максимиан в 305 г. до издаването на Миланския едикт в 313 г. Основния акцент тук закономерно се пада на сблъ-

съка с Максенций, кулминира в прочутата битка при Милвийския мост (Pons Milvius) на реката Тибър в 212 г., и на свързания с това събитие (и много коментирани) проблем за конверсията на Константин в Христовата вяра.

Четвъртата глава – „Пътят към едноличната власт в империята“ (с. 99-130) – обхваща събитията между 313 и 321 г. Освен поредицата от нови междуособни конфликти, довели след войната между Константин и Лициний през 316 г. до неравната подялба на империята помежду им (Константин добавил към Запада и по-голямата част от Балканския полуостров, в ръцете на Лициний останала само Азия с част от Тракия), тук са разгледани и проблеми на политиката на Константин спрямо Християнската църква (с. 103-109) и на донатисткия разкол в Африка, провокирал провеждането на събора на западните църкви в Арл през 314 г. (с. 110-123).

Кратката пета глава е озаглавена „Константин самодържец“ (с. 131-142) и разглежда последния решителен сблъсък между Константин и Лициний през 324 г. и неговите последици.

Глава шеста (с. 143-171) е посветена на произхода и същността на арианския разкол в християнските църкви на Изтока и на провеждането на Първия вселенски събор през 325 г. в Никея – едно от несъмнено най-забележителните събития на епохата, с огромни последици за бъдещото развитие на християнската църква, и в същото време едно от най-достопаветните дела на император Константин, под чийто патронаж бил организиран и в чието присъствие бил проведен съборът.

Кратката глава седма „Крисп и Фауста“ (с. 172-177) разказва за кризата в императорското семейство, довела до убийството на първородния син на Константин Крисп, а впоследствие и на вероятната виновница за първото събитие, втората жена на императора Фауста.

Осмата глава (с. 178-188) е разделена между два близки във времето сюжета: поклонническото пътуване на майката на императора, Св. Елена, в Палестина, по време на което се смята, че били открити останките на Светия Кръст (между 326 и 330 г.), и преместването на столицата на империята в Бизантион

(Константинопол), изграден наново след победата на Константин над Лициний в 324 г. и официално осветен през 330 г.

Деветата глава (с. 189-202) също е посветена на два взаимосвързани сюжета – реабилитацията на арианите след смъртта на сестрата на императора Констанция (ок. 330 г.) и съпротивата срещу нея на Александрийския епископ Свети Атанасий, довела до събора в Тир през 335 г., на който той бил осъден от противниците си, а впоследствие изпратен от Константин на изгнание в Трир.

Събитията от последните години от живота на Константин Велики до смъртта му в 337 г. са разгледани в последната десета глава (с. 203-211), в която е отредено място и на проблема с късното, в навечерието на смъртта му, негово официално кръщаване. Тя е последвана от кратко заключение (с. 212-213), в което се прави равностметка за историческата оценка на неговата личност и дела.

Списъкът на използваната литература е твърде обемен (над 30 страници) и включва както извори, така и модерни изследвания. Въпреки че едва ли би било редно да се търси пълна библиографска изчерпателност, може да се отбележи отсъствието на някои авторитетни изследвания по темата, като тези на Jacob Burckhardt (*Die Zeit Konstantin's des Grossen*. Basel: Schweighauser, 1853 с многобройни преводи и преиздания), на Norman Baynes (*Constantine the Great and the Christian Church*. London: Milford, 1930) или на Averil Cameron (*The Later Roman Empire: AD 284-430*. London: Fontana Press, 1993).

Приведените в обемното приложение (над 40 страници) преводи на изворни текстове са подбрани умело и представляват едно полезно допълнение, нагледно илюстриращо ключови моменти от основното изложение на книгата. Може само да се съжалева, че тя е останала без графични и фотографски илюстрации – карти, скулптурни и монетни портрети, снимки на паметници и паметни места биха добавили още едно ниво на полезно онагледяване, което би повишило нейната информационна стойност, особено за неизкушения масов читател или за студентската аудитория.

Като цяло може определено да се твърди, че представената като реабилитационен труд монография представлява сериозно и значимо научно изследва-

не, отговарящо на съвременното ниво на познания в изследваната област и разработено в съответствие с най-добрите практики на модерната историческа наука. В подобно обобщаващо изложение върху една много добре проучена и осветлена в стотици публикации тема е трудно да се очакват значими приноси в интерпретацията на историческите извори и осветляването на събития и личности; за сметка на това се изискват и задълбочени познания, и изграден научен подход и критерии за „успешно плаване“ в морето от информация, мнения и проблеми – качества, които Александър Омарчевски убедително демонстрира. Трябва задължително да се отбележи освен това, че неговото изложение е ясно написано, занимателно и четивно – задължително условие, за да може книгата да стигне до широк кръг читатели. Самия автор и кандидат в настоящия конкурс в своята автосправка оценява приносите на хабилитационния си труд предимно в поднасянето на научно изложение за Константин Велики и неговата епоха на българската аудитория, и в това отношение книгата действително идва да запълни една съществуваща празнина.

Няма идеални книги, и сред видимите недостатъци на рецензираната тук следва да се отбележи на първо място дразнещото количество печатни и редакционни грешки – излишни, липсващи или повторени думи, грешни букви и др. под. На някои места цели изречения изглеждат объркани, а петият параграф на стр. 136 съдържа и някакво по-сериозно смислово объркване, може би дължащо се на пропуснат текст. Посочените недостатъци са можели лесно да бъдат избягнати при една по-прецизна редакция на текста, и са недобър атестат за качеството на издателската работа по книгата (което вероятно не трябва да се вменява във вина единствено на автора). Иначе в съдържателно отношение текстът е почти навсякъде прецизен и могат да се посочат много малко неточности по същество – например редът на изложението на с. 101 разменя хронологическата последователност на войната на Лициний с персите (края на 313 и началото на 314 г.) и смъртта на Максимин Дая (август 313 г.).

Освен разгледания хабилитационен труд доц. Александър Омарчевски участва в настоящия конкурс и с 14 статии, които не повтарят представените за

придобиване на образователната и научна степен „доктор“ и за заемане на академичната длъжност „доцент“. В приложената автосправка за приносите на представените в конкурса трудове те са разделени тематично на пет групи. Първата включва четири публикации (№№ 2, 6, 11 и 12), разглеждащи проблеми от общата история на Църквата до XI в., тоест попадащи директно в тематиката на обявения конкурс. Четири публикации (№№ 3, 10, 13 и 15) са посветени на различни проблеми на християнството в съвременна Европа. Три публикации (№№ 7, 8 и 14) разглеждат проблеми на образованието, и в частност на религиозното образование, две (№№ 4 и 5) са посветени на етични проблеми, свързани с християнските добродетели, и една (№ 9) представлява христоматия с изворови текстове в помощ на кандидат-студентите по теология. Тези публикации, независимо от твърде разнородния си характер и тематика, също са на високо научно ниво и съдържат действителни научни приноси, допълвайки в това отношение разгледания по-горе хабилитационен труд.

В своята цялост представените в конкурса трудове на доц. Александър Омарчевски очертават автора си като изграден учен с доста широко тематично амплуа, в което църковната история през първото християнско хилядолетие заема водещо място. Към това следва да се добави, че за изминалите 15 години от постъпването му като преподавател в Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ той се е утвърдил като признат и уважаван преподавател, както личи и от избирането му за ръководител на катедра, заместник-декан и декан. Ръководството на магистърска програма, на докторанти и на научни проекти също убедително показват успешната му реализация като университетски преподавател.

Смятам, че кандидатурата на доц. Александър Омарчевски в настоящия конкурс е безспорна и убедено давам гласа си за неговото избиране за професор по религия и теология (обща история на Църквата I – XI в.).

София, 30 май 2014 г.

проф. д-р Петър Делев